

Sprawozdanie z konferencji
„Społeczeństwo i państwo polskie od XV do XIX wieku.
Mity i stereotypy” (Katowice 4–5 grudnia 1998 r.)

Zakład Historii Nowożytnej Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego zorganizował w 1996 r. sesję naukową poświęconą dziejom kryzysu państwowości polskiej u schyłku XVII i w XVIII wieku. Streszczenia obrad oraz postulaty badawcze ukazały się drukiem (*Z dziejów kryzysu państwowości polskiej u schyłku XVII i w XVIII wieku. Postulaty badawcze*, pod red. A. Skrzypietza i I. Kurka, Bytom 1997). Wśród wielu rozmaitych propozycji zaproponowano wówczas skupienie uwagi nad problematyką mitów i stereotypów w epoce nowożytnej. Postulat ten został zrealizowany nie tak dawno i zaowocował już, podobnie jak poprzednio, publikacją streszczeń referatów konferencyjnych pod tą samą redakcją: *O mitach i prawdach w dziejach społeczeństwa i państwa polskiego doby nowożytnej. Uwagi i postulaty badawcze* (Katowice 1998).

Poza wystąpieniem Jarosława Mokłaka (Kraków), w cytowanej publikacji zawarto streszczenia referatów wszystkich pozostałych uczestników konferencji. W sumie wygłoszono trzynaście referatów.

O mitach i realiach związanych z możliwościami odzyskania przez Polskę Śląska pod koniec średniowiecza mówił Jan Kwak (Katowice–Rzeszów). „Zaprzepaszczone możliwości” odzyskania Śląska utraconego w pierwszej połowie XIV wieku na rzecz Czech — to teza, która szczególnie w PRL znalazła wielu zwolenników wśród autorów popularnych i naukowych opisów dziejów Śląska. Wśród historyków polskich istniały dwie różne koncepcje co do sposobów w odzyskaniu tego terytorium. Uwypuklano możliwość sojuszu z Zygmuntem Luksemburskim przeciwko husytom w Czechach i obozowi prohusyckiemu w Polsce. Zwolennicy tego rozwiązania (F. Koneczny, K. Piotrowicz) cenili bardzo zasługi Zbigniewa Oleśnickiego w staraniach o odzyskanie Śląska. Zwolennicy odmiennego punktu widzenia (R. Heck, K. Popiołek) ganili Oleśnickiego i związany z nim obóz możnowładczy i oskarżali o zdradę interesów narodowych w sprawie Śląska oraz podporządkowanie polityki zagranicznej papieżowi i cesarstwu. Autor referatu przekonująco dowodził, iż odzyskanie wówczas Śląska było mało realne w skomplikowanym układzie politycznym, w jakim znalazło się państwo polskie.

Autorka niniejszego sprawozdania przedstawiła referat pt. *Kozaczyzna w Rzeczypospolitej XVII wieku. Mity i fakty*. Powołując się na badania Mircea Eliade oraz Henryka Samsonowicza nad istotą mitów jako źródła historycznego, zwrócono w wystąpieniu uwagę na mity o pochodzeniu kozackim — od genealogii biblijnych po opisywane piórem pisarzy i poetów kijowskich pierwszej połowy XVII stulecia — powiązania z Rusią Kijowską. Podniesiono także kwestię domniemanego udziału wojska Chmielnickiego w szeregach francuskich na usługach kardynała Mazarina. W zakończeniu wspomniano o fenomenie literackim w *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza, gdzie granica między rzeczywistością a fikcją literacką uległa zatartciu w tak doskonałym stopniu, iż obraz z powieści zapadł w pamięci kilku pokoleń wyraziściej, aniżeli prawda historyczna.

Jacek Kaniewski (Katowice) przedstawił referat pt. *Wokół piwa i gorzałki — szlachta, magnaci i monarchowie polscy wobec alkoholu*. Autor proponował, by odejść od stereotypu rozpitej szlachty i magnaterii, bowiem obraz przedstawiony

w literaturze pamiętnikarskiej, chętnie cytowanej przez historyków, przekazuje obraz niekompletny i jednostronny.

Jan Seredyka (Opole) zaprezentował ciekawy pogląd na temat awansów „aktywistów” sejmów staropolskich. Badacz ten zaproponował zrezygnowanie z ustaleń historyków w tym także własnych, wcześniej przedstawianych. Uważano bowiem do niedawna, iż posłowanie na sejmy Rzeczypospolitej zapewniało karierę polityczną w postaci awansów na urzędy ziemskie i centralne. Praca J. Seredyki nad artykułami o marszałkach poselskich sejmów Zygmunta III i Władysława IV pozwoliła na sformułowanie wniosków zupełnie odmiennych. Okazało się bowiem, iż brak jest korelacji pomiędzy aktywnością poselską a awansami politycznymi w postaci królewskich nominacji na urzędy.

Aleksandra Skrzypietz (Katowice) w swym wystąpieniu zatytułowanym — *Tel est mon plaisir, czyli wizja rządów francuskich w literaturze ulotnej 1696–1697* — ukazała bardzo ostre i zdecydowanie negatywne sądy pod adresem kandydata francuskiego na tron Polski po śmierci Jana III Sobieskiego oraz stronnictwa, które go popierało. Obawiano się napłynięcia fali Francuzów, pamiętano ich zwłaszcza z czasów Marii Ludwiki. Krytykowano ponadto wpływ rządów kobiecych w Polsce, a nawet krytyce poddano wpływ mody obcej na morale narodu. Jednym z pierwszych, który zło spostrzegł we własnej rzeczywistości był Jan Stanisław Jabłonowski.

Mitycznym czasem saskim (tytuł kolejnego wystąpienia) poświęcił sporo miejsca Jacek Kurek (Katowice). Mimo iż pojawiło się wiele pozycji w literaturze historycznej ostatnich lat świadczących o przełamaniu stereotypu panowania Sasów jako synonimu czasów pijaństwa, przekupstwa i pieniactwa, to jednak sporo jeszcze zostało do przebadania. Wedle opinii autora wystąpienia winno się przeanalizować wiele różnorodnych zjawisk od języka i stosowanej wówczas terminologii po kulturę, sztukę, religijność, uznawaną hierarchię wartości i wiele innych.

Maciej Kucharski (Katowice) podniósł problem konieczności dalszych badań nad pojęciami narodu i państwa w czasach stanisławowskich. Uważa on bowiem, iż w kręgu zainteresowań historyków oświecenia znaleźli się dotąd przede wszystkim wybitni twórcy epoki — Franciszek Bohomolec, Hugo Kołłątaj, Stanisław Staszic, Franciszek Salezy Jezierski.

Dariusz Rolnik (Katowice) podjął się opracowania ciekawego tematu, a mianowicie negatywnego stereotypu targowiczian, uważając, iż nie wszyscy działający w konfederacji byli przekonani o trafności swego wyboru.

Z epoki późniejszej odnotować wypadnie interesujące wystąpienia na temat „mitoburstwa pozytywistycznego” (Grzegorz Markiewicz, Łódź), stereotypu górnośląskich magnatów przemysłowych Donnersmarcków (Arkadiusz Kuzio-Podrucki, Katowice), paulinów polskich w XVIII i XIX w. (Jacek Szpak, Katowice), polskiej dyplomacji w Wiedniu w latach 1789–1792 (Dariusz Nawrot, Katowice) oraz sporów wokół internatu ruskiego we Lwowie (Jarosław Moklak, Kraków).

Dyskusja z licznym udziałem studentów historii Uniwersytetu Śląskiego toczyła się po każdym z referatów, m.in. nad zagadnieniem samego zjawiska powstawania mitów i stereotypów, konkretnych sytuacji, w których mit się rodził i ewoluował, a także roli samych historyków, którzy niejednokrotnie podtrzymywali i sprzyjali mitom już istniejącym, a niekiedy byli ich współtwórcami. Sporo emocji wzbudziły dyskusje wokół Targowicy, która stała się synonimem zdrady narodowej. Należy mieć nadzieję, iż dyskusja potoczy się dalej wraz z zapowiedzią wydawniczą tomu, w którym zawarte być mają wystąpienia obu spotkań z 1996 i tu sprawozdawanego (*O mitach i prawdach*, s. 6). W zakończeniu wypadnie wspomnieć o gościnności Organizatorów, którzy tym samym podtrzymali jak najbardziej pozytywny stereotyp otwartości i gościnności Ślązaków.

Teresa Chynczewska-Hennel